

روسیه و عربستان تقابل منافع و چالش‌ها

شعیب بهمن*

فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال شانزدهم، شماره 4، پیاپی 64، زمستان 1394؛ صفحات 102-81

چکیده

با توجه به رویکردهای تاریخی، جهان‌بینی و ابزارهای مورد استفاده روسیه و عربستان، دو دیدگاه عمده درباره آینده روابط آنها وجود دارد. دیدگاه نخست این است که در روابط روسیه و عربستان سعودی متغیرها و عوامل متعددی وجود دارند که می‌توانند دو کشور را به سمت ایجاد یک رابطه استراتژیک سوق دهند و دیدگاه دوم بر این مسئله تأکید دارد که با توجه به وجود سوابق منفی در این روابط، ریاض و مسکو نمی‌توانند رابطه استراتژیکی با یکدیگر برقرار کنند. در واقع، رابطه روسیه و عربستان با چالش‌ها و تیرگی‌هایی مواجه خواهد بود. مقاله حاضر با توجه به اهمیتی که موضوع روابط روسیه و عربستان در تحولات آینده خاورمیانه دارد و پیچیدگی‌هایی که در روابط مسکو و ریاض موجود است، درصدد پاسخگویی به این سؤال اساسی است که چه مسائلی مانع گسترش روابط روسیه و عربستان شده است؟ بنابراین، فرضیه بحث حاضر چنین تبیین شده که «سابقه منفی تاریخی، تقابل منافع در خاورمیانه، ممانعت امریکا، پایین بودن سطح روابط تجاری، رقابت در حوزه انرژی، ناکامی در همکاری‌های نظامی و فناوری‌های نوین و همچنین پیوند وهابی‌گری سعودی‌ها با افراط‌گرایی مذهبی و جدایی‌طلبی قومی در قفقاز شمالی از مهم‌ترین مسائلی است که مانع گسترش روابط روسیه و عربستان شده‌اند».

واژگان کلیدی

روسیه، عربستان سعودی، خاورمیانه، انرژی و افراط‌گرایی مذهبی

* دکتری علوم سیاسی، پژوهشگر مسائل بین‌الملل Shuaibbahman@Gmail.com

تاریخ دریافت: 1394/10/27

تاریخ پذیرش نهایی: 1394/11/28

مقدمه

روابط روسیه و عربستان دارای پیچیدگی‌های خاص خود است. اگرچه در نگاه نخست نباید به دلیل فاصله جغرافیایی، میان این دو کشور مسائل و مشکلات پیچیده‌ای وجود داشته باشد؛ اما واقعیت آن است که هر دو طرف حساسیت‌های خاصی نسبت به یکدیگر دارند. همچنین هر دو طرف از ابزارهایی برای تأثیرگذاری بر دیگری برخوردار هستند و در حوزه‌های مختلف، رقیب هم به شمار می‌آیند.

در ادامه برای پاسخ به سؤال اصلی و تبیین فرضیه، به بررسی پیشینه تاریخی و دوره‌های مختلف روابط روسیه و عربستان پرداخته خواهد شد و پس از آن، زمینه‌های همگرایی این دو کشور مورد بحث قرار می‌گیرد. بخش پایانی نیز به واکاوی و کنکاش درباره چالش‌های روابط آنان اختصاص خواهد یافت.

دوره‌های مختلف روابط روسیه و عربستان

روابط روسیه و عربستان سعودی در گذر تاریخ با فراز و نشیب‌های زیادی همراه بوده است. در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان این روابط را دست‌کم به پنج دوره تقسیم کرد:

1. دوران برقراری روابط

اتحاد جماهیر شوروی در سال 1926 میلادی، نخستین کشوری بود که با حجاز رابطه کامل دیپلماتیک برقرار کرد و پس از آنکه پادشاهی عربستان سعودی در سال 1932 توسط ملک عبدالعزیز بن سعود پایه‌گذاری شد، روابط دیپلماتیک میان مسکو و ریاض همچنان حفظ شد.

2. دوران تقابل

عربستان پس از آغاز جنگ سرد و تشدید تقابل میان امریکا و شوروی، به بلوک غرب پیوست و به عنوان دشمن کمونیسم و داعیه‌دار رهبری جهان اسلام به

تقابل با مسکو پرداخت. در آن زمان، ملک عبدالعزیز همان‌گونه که اظهار می‌کرد از کمونیست‌های بی‌خدا نفرت داشت و به همین دلیل در سال 1938 روابط دیپلماتیک عربستان را با اتحاد جماهیر شوروی قطع کرد.

3. دوران بی‌میلی و گسترش نفوذ

در سال 1992 و پس از شکست ارتش سرخ در افغانستان به دست مجاهدین تحت حمایت عربستان و متعاقب آن فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی روابط عربستان - مسکو بار دیگر از سر گرفته شد. در آن دوران، روابط عربستان و روسیه به علت تمایل نداشتن مسکو به ایفای نقش فعال در خاورمیانه با تنش کمتری روبرو شد. با این حال، ریاض پس از مدتی به ویژه با شروع بحران در قفقاز شمالی، درصدد گسترش ایدئولوژی سلفی و وهابی و همچنین کمک‌های مستقیم و غیرمستقیم به جدایی‌طلبان چینی برآمد. در آن زمان، سیاست خارجی روسیه تمایل چندانی نسبت به حضور و نفوذ در منطقه خاورمیانه نداشت و همین امر باعث شد که روابط گرمی میان مسکو و ریاض برقرار نشود.

4. دوران گسترش روابط

از سال 2000 که پوتین به عنوان رئیس‌جمهور روسیه بر مسند قدرت قرار گرفت، تنش‌ها میان دو طرف تا اندازه‌ای از بین رفت و روسیه و عربستان به بازتعریف روابط خود در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی و انرژی پرداختند. دیدار ولادیمیر پوتین با شاهزاده عبدالله در سال 2003 در مسکو باعث شد که روابط روسیه و عربستان سعودی نسبت به سال‌های قبل دوستانه‌تر شود، تا جایی که از آن زمان به بعد، دیدارهای متعددی میان مقامات دو کشور صورت گرفت. همچنین قراردادهای همکاری زیادی بین آنان منعقد شد که از آن میان می‌توان به حضور لوک اویل و برخی از شرکت‌های روسی دیگر در حوزه انرژی عربستان اشاره کرد. بنابراین، روابط اقتصادی روسیه و عربستان که پیش از سال 1990 در

سطح بسیار پایینی قرار داشت، به 336/8 میلیون یورو در سال 2008 افزایش یافت. علاوه بر این گزارش‌های زیادی درباره قصد و تمایل ریاض مبنی بر خرید تسلیحات و جنگ افزارهای روسی منتشر شد (بهمن، 1390: 54).

5. دوران چالش و تنش

پس از شروع تحولات انقلابی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا به ویژه بحران سوریه، یک بار دیگر تنش میان روسیه و عربستان افزایش یافت؛ به نحوی که از یک سو، دو طرف در سوریه رویاروی یکدیگر قرار گرفتند و از سوی دیگر، تنش‌های لفظی میان آنها تشدید شد. پس از انفجار ایستگاه راه‌آهن ولگاگراد در واپسین روزهای سال 2013، روسیه به طور شفاف از نقش سرویس اطلاعاتی عربستان سخن گفت و مقامات سعودی را به تحریک و حمایت از جدایی طلبان قفقاز شمالی متهم کرد. در این میان دو سفر شاهزاده بندرین سلطان، رئیس سابق اطلاعات عربستان به روسیه برای تغییر رویکرد پوتین در حمایت از دمشق هم موجب تغییر روابط طرفین نشد.

6. بازسازی روابط روسی - سعودی

مرگ ملک عبدالله و به قدرت رسیدن ملک سلمان باعث سفر دمیتری مدودیف به ریاض شد. پس از آن پوتین و ملک سلمان به گفت‌وگوی تلفنی با یکدیگر پرداختند و محمدبن سلمان به عنوان جانشین ولیعهد و وزیر دفاع عربستان، در 17 ژوئن 2015 در جریان مجمع اقتصادی سنت پترزبورگ با ولادیمیر پوتین دیدار و گفت‌وگو کرد.¹ این دیدار که از سوی سعودی‌ها با عنوان «بازسازی روابط روسی- سعودی» نام‌گذاری شده بود، باعث امضای شش سند همکاری تجاری میان روسیه و عربستان شد.

1. در آستانه این دیدار عبدالرحمان الرئیس، سفیر عربستان سعودی در روسیه اعلام کرد که این بازدید اهمیت زیادی دارد. همچنین این سفر، چشم‌انداز و فرصت‌های ارتقای روابط استراتژیک دو کشور بر اساس پایه‌های محکم همراه با احترام متقابل تعیین خواهد شد که ممکن است به تغییر الگوی روابط فی‌مابین منجر و فصل جدیدی در مناسبات دو کشور آغاز شود.

مهم‌ترین توافق‌نامه‌ای که میان دو کشور منعقد شد، به همکاری در بخش انرژی هسته‌ای مرتبط می‌شد. سند امضا شده میان سرگی کیرینکو، مدیر کل شرکت دولتی روس اتم و عبدالله هاشم عبدالله یمانی، رئیس مرکز انرژی اتمی و تجدیدپذیر عربستان برای نخستین بار در تاریخ روابط دو کشور در صنعت انرژی اتمی صورت گرفت و مبنای حقوقی برای طراحی، احداث، بهره‌برداری و همچنین به کار انداختن رآکتورهای تولید انرژی اتمی و تحقیقاتی و نیز تجهیزات شیرین‌سازی آب و دستگاه‌های شتاب‌دهنده ذرات بنیادی، واگذاری خدمات چرخه سوخت هسته‌ای از جمله برای نیروگاه‌های اتمی و رآکتورهای تحقیقاتی، غنی‌سازی اورانیوم با استفاده از سوخت هسته‌ای مصرف شده و زباله‌های رادیوآکتیوی، تولید رادیو ایزوتوپ‌ها و استفاده از آنها در صنعت، پزشکی، کشاورزی و آموزش و تربیت متخصصان در صنعت انرژی اتمی به وجود آورد (Lisitsyn, 2015). علاوه بر این، دو طرف یادداشت تفاهمی برای احداث یک نیروگاه هسته‌ای در عربستان امضا کردند. علی النعیمی، وزیر نفت عربستان نیز با الکساندر نوواک همتای روس خود توافق‌نامه‌ای برای تکمیل توافق‌های قبلی بین دو کشور امضا کرد. همکاری نظامی، بخشی از توافق‌نامه‌های امضا شده میان روسیه و عربستان بود. علاوه بر اینها، مقامات دو طرف توافق‌نامه‌ای برای فعال کردن کمیته مشترک بین وزارتخانه‌های دفاع دو کشور امضا کردند (Ahram Online, 2015).

در مجموع با توجه به برجسته بودن نقش محمدبن سلمان در ساختار سیاسی عربستان و نزدیکی وی به پدرش ملک سلمان، سفر او به روسیه موجب گمانه‌زنی‌هایی درباره امکان ارتقای چشمگیر روابط مسکو و ریاض شد. به ویژه که در بیانیه رسمی دربار سلطنتی عربستان، سفر شاهزاده محمدبن سلمان به روسیه، فرصتی برای بحث درباره روابط دوجانبه و جنبه‌های همکاری بیشتر میان دو کشور دوست توصیف شده بود.

زمینه‌های همگرایی روسیه و عربستان

به رغم وجود مشکلات و چالش‌های زیاد در تاریخ روابط عربستان و روسیه، زمینه‌های متعددی برای همکاری و همگرایی هر دو کشور وجود دارد و طرفین از نزدیکی به یکدیگر منافع قابل توجهی دارند. همین امر باعث شد که روس‌ها و سعودی‌ها دلایل قانع‌کننده‌ای برای گسترش روابط خود داشته باشند.

1. منفعت روسیه از گسترش روابط با عربستان

گسترش روابط با عربستان سعودی برای روس‌ها به چند دلیل می‌تواند مهم باشد:

1. گسترش روابط با ریاض می‌تواند به معنای کاهش رابطه عربستان با افراط‌گرایان مذهبی و جدایی طلبان قومی در قفقاز شمالی باشد. در واقع افزایش روابط رسمی می‌تواند زمینه‌ساز کاهش روابط غیررسمی سعودی‌ها با تروریست‌های این منطقه شود.

2. با توجه به وجود بحران و تیرگی در روابط روسیه و غرب، یافتن شرکای اقتصادی جدید آن هم از میان کشورهایی که متحد نزدیک امریکا محسوب می‌شوند، به این معناست که نه تنها غرب موفق به منزوی کردن روسیه نشده، بلکه مسکو توانسته شرکا و متحدان امریکا را به همکاری با خود ترغیب کند.¹ ضمن آنکه همکاری اقتصادی با عربستان به عنوان کشوری ثروتمند می‌تواند منافع مالی بی‌شماری برای روسیه در پی داشته باشد. در این راستا فروش تسلیحات روسی به عربستان که همواره خریدار تسلیحات غربی بودند، می‌تواند نقطه عطفی برای توسعه صادرات اسلحه روسیه باشد. همچنین اجرای پروژه‌های هسته‌ای و احداث نیروگاه نه تنها روسیه را به کشوری مهم در عرصه تأسیسات و فناوری هسته‌ای مبدل

1. در این راستا، روس‌ها مانور رسانه‌ای گسترده‌ای درباره حضور هیئت سعودی در مجمع اقتصادی سنت پترزبورگ در 17 ژوئن 2015 به راه انداختند. بیشتر رسانه‌های روسیه به این موضوع پرداختند که هیئت نمایندگی تقریباً 500 نفری عربستان سعودی صرف‌نظر از تحریم‌های بین‌المللی و اینکه ریاض یکی از مهم‌ترین متحدان ایالات متحده در خاورمیانه است، با سه هواپیمای مخصوص وارد روسیه شدند (Панкратенко, 2015).

می‌کند، بلکه می‌تواند زمینه حضور روس‌ها در پروژه‌های سودآور کشورهای دیگر خلیج فارس را نیز فراهم کند. همچنین نزدیکی روابط روسیه با عربستان می‌تواند تأثیر عمده‌ای بر قراردادهای نظامی روسیه با کشورهای خاورمیانه داشته باشد. برای مثال، قرارداد خرید تسلیحات روسی از طرف مصر با منابع مالی عربستان انجام شده و بهبود روابط مسکو و ریاض می‌تواند کرم‌لین را از اجرای این قرارداد مطمئن سازد. بنابراین گسترش روابط اقتصادی با عربستان علاوه بر اینکه مغایر با خواسته‌های غرب است، منافع مالی بی‌شماری برای روسیه دارد و می‌تواند موجب گسترش روابط مسکو با کشورهای عربی خاورمیانه نیز شود.

3. گسترش رابطه روسیه با عربستان می‌تواند در آینده بازارهای جهانی انرژی تأثیرگذار باشد. بی‌شک اگر مسکو و ریاض با توجه به ذخایر غنی انرژی خود با یکدیگر همکاری نزدیکی داشته باشند، می‌توانند در تعیین قیمت‌ها نقش بسزایی ایفا کنند. این مسئله برای روسیه که در حال حاضر تحت تحریم و فشارهای اقتصادی قرار گرفته، می‌تواند ارزشمند باشد.

2. منفعت عربستان از گسترش روابط با روسیه

گسترش و توسعه روابط با روسیه برای عربستان نیز منافع زیادی دارد که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

1. سعودی‌ها قصد دارند نشان دهند اگر امریکا خواهان حل و فصل مسئله هسته‌ای ایران است، ریاض نیز در عوض می‌تواند با مسکو وارد روابط نزدیک‌تری شود. به ویژه که در عربستان سعودی این ایده مطرح شد که ایالات متحده نمی‌تواند یا تمایلی ندارد در یافتن راه‌حلی مسالمت‌آمیز برای درگیری‌های یمن مشارکت کند. از نظر سعودی‌ها، هنگامی که امریکا تصمیم گرفت به جنگ با القاعده در یمن ادامه دهد و رهبر آن، ناصر الوحیسی¹ را به قتل رساند، هیچ

1. وی سومین رهبر القاعده بعد از انور العولقی و سعید الشهري بود که توسط امریکایی‌ها در یمن کشته شد.

تحرك پویایی برای حل بحران یمن به کار نبرد. در حالی که کشتن الوحیسی از سوی امریکا، تلاش واشنگتن برای حفظ توازن طبیعی با حوثی‌ها در یمن بوده است (عبدالسمیع، 2015). وجود چنین تحلیل‌هایی حکایت از آن دارد که سعودی‌ها برای تلافی اقدامات امریکا درباره بهبود روابط با ایران و همچنین عدم اقدام برای پایان درگیری‌های یمن تمایل دارند روابط خود را با مهم‌ترین دشمن و رقیب فعلی غرب یعنی روسیه گسترش دهند. این اتفاق در حالی می‌افتد که امریکا و کشورهای اروپایی سعی می‌کنند مسکو را به دلیل بحران اوکراین، تحت فشارهای اقتصادی و اعمال تحریم قرار دهند. در چنین شرایطی، عقد موافقت‌نامه‌های تجاری میان ریاض و مسکو به این معناست که عربستان به عنوان یکی از مهم‌ترین متحدان امریکا با سیاست‌های واشنگتن در برابر اعمال مجازات‌های بیشتر علیه روسیه همراهی نمی‌کند.

2. با توجه به روابط و مواضع نسبتاً یکسان و نزدیک روسیه و ایران، سعودی‌ها با نزدیکی به کرملین می‌توانند بر روابط تهران و مسکو تأثیرگذار باشند. از نظر سعودی‌ها، طی سال‌های گذشته همسویی منافع ایران و روسیه باعث شده که نظام سوریه در قدرت باقی بماند و اگر شکافی در این روابط پدید آید، تحولات عمده‌ای در منطقه خاورمیانه رخ خواهد داد. نزدیکی مسکو به تهران نیز می‌تواند مانند اهرمی برای تأثیرگذاری بیشتر روسیه بر ایران در راستای منافع عربستان عمل کند. بنابراین یکی از نقاط تلاقی احتمالی منافع عربستان با روسیه می‌تواند وضعیت ایران پس از توافق هسته‌ای تهران با امریکا باشد. با توجه به اینکه سعودی‌ها برآورد می‌کنند که مسکو نیز از گسترش روابط ایران با غرب به ویژه امریکا ناخشنود است، این مسئله می‌تواند به زمینه‌ای برای همکاری دو طرف تبدیل شود.

3. نزدیک شدن عربستان به روسیه می‌تواند از گسترش عرصه بازیگری مسکو در بسیاری از تحولات خاورمیانه ممانعت به عمل آورد و یا نقش روسیه را به

نفع ریاض تغییر دهد. برای مثال، نزدیکی عربستان به روسیه اگرچه درباره بحران سوریه نمی‌تواند تأثیر چندان زیادی داشته باشد، از مداخله فعال و یا موضع‌گیری مسکو علیه ریاض در بحران یمن جلوگیری می‌کند. در واقع نزدیکی به کرملین می‌تواند باعث ممانعت از اختلافات بیشتر درباره مسائل منطقه‌ای میان دو کشور شود و یا حداقل روسیه را به دخالت نکردن وادار کند.

4. با توجه به روند حل و فصل مسئله هسته‌ای ایران و این نکته که کشورهای غربی حاضر شدند ایران را به عنوان کشوری دارای فناوری هسته‌ای به رسمیت بشناسند، سعودی‌ها در پی ورود به عرصه هسته‌ای برآمده‌اند. در این باره اظهارات بی‌شماری از سوی مقامات سعودی منتشر شده است. با این حال، سعودی‌ها خود قادر به حرکت در چنین مسیری نیستند و لازم است برای دستیابی به فناوری هسته‌ای از کشورهای دیگر کمک بگیرند. در حالی که کشورهای غربی تمایل چندان زیادی به هسته‌ای شدن سعودی‌ها ندارند. در چنین وضعیتی روسیه می‌تواند گزینه مناسبی برای احداث زیرساخت‌ها و انتقال فناوری هسته‌ای به عربستان سعودی باشد. روسیه هم با حضور در پروژه‌های هسته‌ای عربستان نه تنها منافع مالی کلان کسب می‌کند، بلکه فعالیت‌های هسته‌ای ریاض را نیز تحت کنترل می‌گیرد.

چالش‌های موجود در روابط روسیه و عربستان

بررسی تاریخ و روندهای حاکم بر روسیه و عربستان حکایت از آن دارد که روابط دو کشور در ادوار مختلف، بیش از آنکه دارای جنبه‌های همگرایانه باشد، از مسائل و مشکلاتی رنج برده که طرفین را به واگرایی بیشتر سوق داده است. از این رو، روابط روسیه و عربستان سعودی در بهترین شرایط می‌تواند یک رابطه گذرای سطحی و یا در حد یک رابطه سیاسی میان دو کشور با داد و ستد اقتصادی تعریف شود. از مهم‌ترین چالش‌های موجود در روابط روسیه و

عربستان، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

1. سابقه منفی تاریخی

در روابط روسیه و عربستان همواره یک سابقه منفی تاریخی وجود داشته؛ به نحوی که روسیه همیشه در طول تاریخ از اقدامات عربستان سعودی آسیب دیده است. نمونه‌هایی از این اقدامات را می‌توان این‌گونه برشمرد:

1. عربستان سعودی با همراهی امریکا به فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی کمک کرد.

2. عربستان سعودی قیمت‌های نفت را به طور مرتب پایین می‌آورد و با این عمل، پایه‌های اقتصاد روسیه را متزلزل می‌کند.

3. عربستان سعودی به تأمین و تسلیح اسلام‌گرایان افراطی و تروریست‌ها در روسیه و مناطق پیرامونی نظیر قفقاز و آسیای مرکزی پرداخته است.

4. عربستان سعودی از جدایی‌طلبان چچن و قفقازی پشتیبانی و از نظر ایدئولوژیک آنها را تقویت می‌کند.

5. عربستان سعودی به کشورهای متحد روسیه در منطقه مانند سوریه ضربات اساسی وارد کرده است (Егоров, 2015).

از سوی دیگر، سعودی‌ها چه در طول جنگ سرد و چه در دوران پس از فروپاشی شوروی همیشه با دیده تردید به اقدامات مسکو نگرسته‌اند و بیش از آنکه احساس همگرایی کنند، دچار واگرایی بودند. حمایت شوروی از نهضت‌های انقلابی و رژیم‌های چپ‌گرا در جهان عرب، از دلایلی بود که در آن دوران روابط مسکو و ریاض را تحت تأثیر قرار می‌داد. پس از فروپاشی شوروی نیز روابط نزدیک روسیه با کشورهایمانند ایران و سوریه، همواره بر ذهنیت سعودی‌ها تأثیرگذار بوده است. به همین دلیل، سعودی‌ها نیز مانند روس‌ها دارای دیدگاه منفی تاریخی نسبت به یکدیگر هستند.

2. تقابل منافع در خاورمیانه

طی سال‌های گذشته منافع روسیه و عربستان در منطقه خاورمیانه همیشه در تقابل با یکدیگر تعریف شده است؛ به نحوی که عربستان به طور غیرمستقیم در بسیاری از تحولاتی که به ضرر منافع روسیه تمام شده، دست داشته و از برقراری و گسترش روابط مسکو با کشورهای عربی منطقه ممانعت به عمل آورده است. کارشنکی‌های عربستان در این باره را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد:

1. عربستان نقش مهمی در راندن روسیه از تحولات منطقه خاورمیانه ایفا کرده و در بحران‌هایی مانند بحران سوریه، کاملاً مقابل روسیه قرار گرفته است. روسیه به عنوان یکی از اصلی‌ترین حامیان دولت بشار اسد بارها از ادامه حاکمیت وی بر سوریه دفاع کرده است. از سوی دیگر، عربستان سعودی از کلیدی‌ترین مخالفان دولت بشار اسد محسوب می‌شود و به گروه‌های نظامی، شبه‌نظامی و تندرو که علیه اسد می‌جنگند، کمک‌های مالی بسیاری کرده است. نقش این کشور در تحولات منطقه‌ای و جهانی مرتبط با روسیه به نحوی بوده که حتی برخی از روس‌ها معتقدند ریاض به شکل توطئه‌آمیزی تلاش کرده وضعیت روسیه را در اوکراین بحرانی‌تر کند تا ثقل سیاسی این کشور در عرصه جهانی تضعیف شود و با گرفتار شدن در چالش‌های سیاسی تازه، فرصت حمایت از اسد را در سوریه نداشته باشد (عبدالسمیع، 2015). علاوه بر این، سعودی‌ها همواره با نگرانی به فروش تسلیحات روسی به ایران و همچنین همکاری‌های تهران و مسکو در حوزه هسته‌ای نگرینسته و بارها در این باره ابراز نگرانی کرده‌اند (Сафаров, 2015).

2. عربستان به تطمیع شرکای احتمالی مسکو پرداخته که بیشتر آنها به واسطه کاهش بهای نفت نیازمند کمک‌های مالی هستند. در این باره می‌توان به کمک‌های مالی و تسلیحاتی سعودی‌ها به دولت‌های لبنان و مصر اشاره کرد. یکی از نمونه‌های تأثیرگذاری عربستان بر روابط روسیه با کشورهای خاورمیانه، روابط

مسکو با قاهره است؛ زیرا به رغم آنکه دیدار ولادیمیر پوتین از قاهره در فوریه سال 2015 با شکوه بود و دو طرف توافقات متعددی در زمینه‌های مختلف از مبارزه با تروریسم تا توسعه بخش انرژی هسته‌ای در مصر منعقد کردند، مصر هرگز نتوانست به صورت مستقل تصمیم‌گیری و اقدام کند. مصر علاوه بر اینکه سال‌های متمادی در مدار امریکا قرار داشته و از لحاظ سیاسی و نظامی به واشنگتن وابسته است، از نظر مالی نیز به تزریق مستقیم پولی عربستان سعودی نیازمند است. بنابراین در حالی که همه قراردادها در زمینه همکاری نظامی و فنی میان مصر و روسیه باید توسط ریاض پرداخت شوند، مسکو نمی‌تواند امید چندان زیادی به سرانجام این توافقات داشته باشد (Алексеев, 2015).

3. عربستان از گسترش روابط روسیه با نهادهای منطقه‌ای ممانعت به عمل آورده است. برای مثال، روسیه از سال 2011، گف‌ت‌و‌گو در سطح وزیران خارجه فدراسیون روسیه - شورای همکاری کشورهای خلیج فارس را برای تشویق روابط بازرگانی و اقتصادی راه‌اندازی کرد؛ اما این اقدام نه تنها دست‌آورد عملی چندان زیادی برای روسیه نداشت، بلکه به دلیل سیاست‌های عربستان باعث سرزنش مسکو از سوی کشورهای حاشیه خلیج فارس نیز شد. برای نمونه، هنگامی که ولادیمیر پوتین پیامی برای اجلاس سران اتحادیه کشورهای عرب در 29 مارس 2015 در شرم‌الشیخ فرستاد سعود الفیصل، وزیر خارجه عربستان سعودی اعلام کرد که روسیه تنها در صورت دست کشیدن از نفوذ منفی در مناقشات منطقه‌ای می‌تواند به سطح بالاتری از روابط با اعراب دست یابد، در حالی که پیام رئیس‌جمهور روسیه دربرگیرنده دعوت به صلح و ثبات در خاورمیانه از طریق حل مناقشات از جمله مناقشه یمن بود (Алексеев, 2015). این رویکرد عربستان نشان می‌دهد که ریاض سعی می‌کند با روش‌های مختلف از گسترش روابط روسیه با نهادهای منطقه‌ای در منطقه خاورمیانه و خلیج فارس ممانعت به عمل آورد.

4. روسیه از برخی از سیاست‌های دولت عربستان در برابر مسائل منطقه‌ای سود می‌برد و قصد ندارد مطابق انتظار سعودی‌ها، وارد معادلات پیچیده منطقه‌ای شود. در شرایطی که عربستان سعودی با تهاجم نظامی به یمن، خود را درگیر یک جنگ بی‌نتیجه کرده و خواهان ایفای نقش مؤثر مسکو برای پایان دادن به این جنگ است، روسیه از تداوم بحران یمن سود می‌برد، زیرا میزان تردد کشتی‌های روسی از تنگه باب‌المندب نسبت به کشورهای غربی کمتر است. این امر یعنی تداوم بحران در یمن بیش از آنکه بر اقتصاد و مبادلات تجاری روسیه تأثیرگذار باشد، بر اقتصاد و مبادلات بازرگانی اروپا تأثیر مخرب می‌گذارد. علاوه بر این، تداوم بحران یمن می‌تواند بر قیمت جهانی انرژی نیز تأثیرگذار باشد و چنین امری به نفع روسیه است. در چنین شرایطی، وقوع جنگ یمن و دخالت مستقیم عربستان در آن می‌تواند باعث افزایش بهای نفت شود. چنین امری برای روسیه که با فشارهای اقتصادی زیادی مواجه است، یک موقعیت مطلوب محسوب می‌شود.¹ همچنین درگیر ماندن عربستان در یمن به این معناست که تمرکز ریاض از سوریه برداشته می‌شود و این مسئله برای روس‌ها که حامی اسد هستند، امری مثبت تلقی می‌شود.

در مجموع، بررسی جنبه‌های مختلف روابط روسیه و عربستان در منطقه خاورمیانه نشان می‌دهد که هر دو کشور دارای تضاد منابع گسترده‌ای هستند و بعید است که در آینده، منافع ملی و امنیتی آنها با یکدیگر در یک راستا قرار گیرد و همسو شود.

1. روسیه در سال 2013 بیش از 523 میلیون تن نفت تولید کرده که در مقایسه با سال پیش از آن، حدود 5/2 میلیون بشکه افزایش داشته است. این مسئله نشان می‌دهد که تولید نفت و وابستگی به درآمد نفت در روسیه از روند افزایشی برخوردار بوده و کاهش قیمت آن می‌تواند تأثیر زیادی بر سیاست‌های اقتصادی و خط مشی سیاست خارجی کرملین داشته باشد. در حالی که روسیه در اثر تحریم‌های غرب بر سر بحران اوکراین، حدود 40 میلیارد دلار در سال زیان می‌دهد. همچنین کاهش بهای نفت در بازارهای جهانی هم برای روسیه 90 تا 100 میلیارد دلار در سال ضرر در پی دارد. در حالی که حدود دو سوم درآمدهای روسیه از فروش گاز و نفت حاصل می‌شود، اثرات تحریم‌های اعمال شده از سوی کشورهای غربی و همچنین کاهش قیمت انرژی بر اقتصاد روسیه قابل ملاحظه است.

3. ممانعت امریکا از گسترش روابط مسکو و ریاض

روابط روسیه و عربستان بیش از آنکه دارای ابعاد دوجانبه باشد، تحت تأثیر متغیر نظام بین‌الملل است، به نحوی که چه در دوران جنگ سرد و چه در سال‌های پس از فروپاشی شوروی، امریکا همواره به عنوان یک متغیر تأثیرگذار عمل کرده و مانع گسترش همکاری‌های میان مسکو و ریاض بوده است. در واقع امریکا به عنوان بازیگری مسلط بر عربستان، در روابط ریاض و مسکو تأثیرگذار بوده و از نزدیکی روسیه به عربستان ممانعت به عمل آورده است. با توجه به این مسئله، عربستان سعودی نتوانسته در سیاست خارجی خود یک راهبرد مستقل و مغایر با منافع امریکا داشته باشد، زیرا با توجه به نفوذ بسیار بالای امریکایی‌ها در خاندان سعودی، ریاض نمی‌تواند دست به اتخاذ تصمیمات مستقل بزند و اگر بخواهد چنین اقدامی انجام دهد با مخالفت سرسختانه واشنگتن مواجه می‌شود. بنابراین روابط نزدیک عربستان با امریکا و نفوذ کاخ سفید در این کشور، یکی از مهم‌ترین موانع و چالش‌های گسترش روابط روسیه و عربستان به شمار می‌آید.

4. پایین بودن سطح روابط تجاری

پایین بودن سطح روابط تجاری میان روسیه و عربستان به شدت در روابط دو کشور طی سال‌های گذشته خودنمایی کرده است. در سال 2013، سهم روسیه در مبادلات بازرگانی خارجی عربستان سعودی حدود 2٪ درصد بوده است، در حالی که از لحاظ صادرات، ایالات متحده امریکا 14/3 درصد، چین 13/7 درصد، ژاپن 13/7 درصد، کره جنوبی 9/9 درصد و هند 8/2 درصد و از لحاظ واردات، چین 13/5 درصد، ایالات متحده 13/2 درصد، کره جنوبی 6/7 درصد، آلمان 6/5 درصد و هند 6/3 درصد پنج کشور اول در شراکت بازرگانی و اقتصادی عربستان سعودی محسوب می‌شوند (Панкратенко, 2015). این آمار نشان می‌دهد که روابط اقتصادی چندان گسترده‌ای میان روسیه و عربستان سعودی وجود ندارد که

بخواهد پایه و مبنای گسترش مناسبات سیاسی دو طرف باشد.

چشم‌انداز روابط اقتصادی میان دو کشور نیز چندان روشن نیست. برای نمونه، بحث درباره وعده سرمایه‌گذاری سعودی‌ها در بخش‌های اقتصاد روسیه مانند بخش کشاورزی و خدمات شهری کاملاً بی‌مورد است، زیرا در شرایط فعلی با توجه به کاهش قیمت نفت و افزایش هزینه‌های تهاجم عربستان به یمن، سعودی‌ها سرمایه چندان زیادی در اختیار ندارند که بخواهند در بخش‌های مختلف اقتصاد روسیه سرمایه‌گذاری کنند. موضوع تأسیس شانزده نیروگاه اتمی به کمک روسیه در خاک عربستان سعودی نیز اغراق‌آمیز است، زیرا با توجه به جمعیت اندک عربستان، این تعداد نیروگاه کارایی خاصی در این کشور نخواهد داشت.

بنابراین سطح پایین روابط تجاری و مبادلات بازرگانی میان روسیه و عربستان به همراه مطرح کردن طرح‌هایی که امید چندان برای اجرایی شدن آنها وجود ندارد، زمینه مناسبی برای روابط مسکو و ریاض فراهم نکرده است. بی‌شک نبودن پیوند منافع اقتصادی باعث می‌شود که دو کشور تمایلی به همگرایی درباره مسائل منطقه‌ای و جهانی نداشته باشند.

5. رقابت در حوزه انرژی

دو کشور روسیه و عربستان در حوزه انرژی به‌ویژه فروش نفت، رقیب یکدیگر محسوب می‌شوند. بنابراین در شرایطی که مسکو از افزایش قیمت نفت حمایت می‌کند، سعودی‌ها یکی از عوامل مهم کاهش بهای نفت محسوب می‌شوند. افزایش تولید و صدور نفت روسیه می‌تواند تا اندازه زیادی جایگاه عربستان را در بازارهای جهانی انرژی متزلزل کند. از این رو، رقابت دو کشور در حوزه انرژی کاملاً مشهود است. عزم عربستان در پی حفظ سهم خود در بازار حتی به قیمت درآمد کمتر، به شدت به روسیه آسیب وارد کرده و علاوه بر ممانعت از رشد قیمت‌های نفت، تلاش‌های مسکو را برای رسیدن به توافق با اوپک با شکست مواجه کرده است.

از نظر روس‌ها یکی از دلایل کاهش قیمت نفت، سیاست‌های عربستان سعودی در این زمینه است. در واقع، تداوم کاهش بهای نفت از نظر روس‌ها یک توطئه سعودی محسوب می‌شود. برخی در روسیه اعتقاد دارند عربستان سعودی و آمریکا با کاهش قیمت نفت قصد داشتند به روسیه فشار اقتصادی وارد کنند تا مسکو ناگزیر شود از مداخله در امور منطقه خاورمیانه به ویژه سوریه پرهیز کند؛¹ زیرا از نظر سعودی‌ها، با توجه به اینکه روسیه مشغول بحران اوکراین است و آن کشور اهمیت بیشتری برای مسکو دارد اگر کرملین با کاهش منابع مالی مواجه شود، اولویت خود را به اوکراین اختصاص می‌دهد و از حمایت اسد در سوریه دست برمی‌دارد. همراهی نکردن مسکو با دمشق می‌تواند فضا را تا اندازه‌ای برای نیروهای طرفدار عربستان در سوریه دگرگون کند و قیمت نفت نیز می‌تواند به ابزاری برای چانه‌زنی عربستان با روسیه تبدیل شود. بنابراین تداوم کاهش قیمت نفت می‌تواند از یک سو مانع افزایش تولید نفت روسیه شود و از سوی دیگر سیاست‌های مسکو را در برابر ایران و سوریه تحت تأثیر قرار دهد (Bahman, 2014: 44-45). این مسئله از وجود یک رقابت و جنگ انرژی میان روسیه و عربستان حکایت دارد و از نزدیکی روابط دو کشور ممانعت به عمل می‌آورد.

6. ناکامی در همکاری‌های نظامی و فناوری‌های نوین

روس‌ها اعتقاد دارند که عربستان هیچ‌گاه به تعهدات خود و قول و قراردادهایی که با مسکو گذاشته، عمل نکرده است. عربستان سعودی در سال 2007، تمایل خود را به خرید سلاح‌های روسی مانند دستگاه تانک تی 90، 100 فروند بالگرد می-17 و می-35، 100 دستگاه نفربر-3 و 20 سامانه ضد هوایی معادل 4 میلیارد

1. مسئله کاهش قیمت نفت با همکاری عربستان و آمریکا علیه مسکو سابقه‌دار است. پیش از این عربستان و آمریکا در سال 1985 برای فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی کار مشترک مشابهی انجام داده بودند. در آن هنگام، عربستان میزان تولید نفت خود را از دو میلیون بشکه به ده میلیون بشکه در روز افزایش داد که باعث شد قیمت نفت از 32 دلار در هر بشکه به 10 دلار سقوط کند.

دلار اعلام کرد؛ اما این معامله هرگز انجام نشد. علاوه بر این، سابقه سعودی‌ها در همکاری‌های مرتبط با فناوری‌های نوین نشان از آن دارد که آنها به توافق‌های خود پایبند نیستند. برای نمونه، آژانس فضایی و وزارت امور خارجه روسیه از سال 2008 با طرف سعودی مشغول طراحی مبانی حقوقی همکاری در زمینه سامانه گلوناس هستند؛ اما تاکنون هیچ توافقی میان طرفین حاصل نشده است. در حالی که سعودی‌ها طی همین مدت با آمریکا و فرانسه به نتایج مشخصی دست یافته‌اند. بنابراین همکاری روسیه و عربستان در زمینه گلوناس نیز عملاً پیش نرفته است (Панкратенко, 2015).

با توجه به این سوابق منفی در همکاری‌های نظامی و فناوری‌های نوین، به نظر می‌رسد به رغم ابراز تمایل عربستان سعودی به خرید تسلیحات روسی، باز چنین قراردادی عملی نشود، زیرا از یک سو تسلیحات روسی با ساختار نیروهای مسلح سعودی که تحت تعلیم کشورهای غربی بود، سازگار نیست و نیروی انسانی برای استفاده از این تجهیزات در عربستان وجود ندارد و از سوی دیگر قراردادهای تسلیحاتی عربستان عموماً در اختیار کامل صنایع نظامی آمریکا قرار دارد و امریکایی‌ها، هیچ‌گاه این بازار بزرگ را با روس‌ها شریک نخواهند شد. از این رو می‌توان چنین عنوان کرد که ناکامی روسیه و عربستان در همکاری‌های نظامی و فناوری‌های نوین به مانع و چالشی برای گسترش روابط میان طرفین تبدیل شده است.

7. پیوند وهابی‌گری سعودی‌ها با افراط‌گرایی مذهبی و جدایی‌طلبی قومی در روسیه

روس‌ها به شدت نگران تأثیرپذیری مسلمانان خود از جریان‌های وهابی و سلفی هستند که توسط عربستان سعودی حمایت می‌شوند، زیرا معتقدند ارتباط مستقیمی میان افزایش افراط‌گرایی مذهبی و جدایی‌طلبی قومی در قفقاز شمالی با سیاست‌های عربستان سعودی وجود دارد. در واقع آنان نسبت به خطر گسترش

وهابیت در میان مسلمانان خود از قفقاز تا سبیری غربی و حمایت عربستان از ترویج این ایده توسط عناصر افراط‌گرای مذهبی وابسته به سعودی‌ها نگرانی‌های زیادی دارند (Сафаров, 2015).

واقعیت این است که پیوند و ارتباط مستقیم جریان‌های افراطی روسیه با مراکز سلفی - وهابی که از سوی سعودی‌ها حمایت می‌شوند، امنیت روسیه را با مخاطره مواجه کرده است، زیرا سلفی - وهابی‌های سعودی موفق شده‌اند در تعدادی از مناطق روسیه جای پا باز کنند و حتی از حمایت مقامات محلی برخوردار شوند. پیوندهای محکم نهادهای حکومتی با سلول‌های سلفی - وهابی در شمال قفقاز و بعضی مناطق سواحل ولگا مشاهده می‌شود و به نظر می‌رسد چنانچه حمایت‌های مالی آنها افزایش یابد، تعداد این افراد نیز در قسمت مرکزی روسیه افزایش خواهد یافت¹ (Филин, 2014). علاوه بر این، بیشتر افرادی که برای تحصیلات مذهبی به عربستان رفته‌اند، نقش مهمی در رادیکال شدن مسلمانان روسیه و انجام اعمال تروریستی این کشور داشته‌اند.²

این امر موجب شده که نفوذ عربستان بر جریان‌های تفکیری و وهابی روسیه نه تنها نفوذ این کشور را افزایش دهد، بلکه بر سیاست خارجی روسیه نیز تأثیرگذار باشد. برای نمونه، سعودی‌ها سعی می‌کنند به مسلمانان روسیه مدلی را تحمیل کنند که از یک سو، کرملین به قطع حمایت از دمشق پردازد و از سوی دیگر، گروه‌های تروریستی و وهابی از تصویر مطلوبی در داخل روسیه بهره‌مند شوند. فعالان وابسته به عربستان سعودی در فضای مجازی روسیه سعی می‌کنند مسکو را نسبت به ضرورت حمایت از مخالفان دولت سوریه قانع سازند. آنها چنین استدلال می‌کنند که در صورت پیروزی اسلام‌گرایان، حمایت مسکو از مخالفان می‌تواند منافع

1. داغستان بهترین مصداق این مدعاست. سعید امیروف، شهردار سابق ماخاچ قلعه با آنها تماس‌های مستقیم داشت. که این وضع در تاتارستان و جمهوری‌های دیگر کرانه رود ولگا نیز مشاهده می‌شود.
2. برای مثال، افرادی که در دانشگاه امام محمد در عربستان سعودی و یا سازمان‌هایی مانند اتحادیه جهانی اسلام، سازمان بین‌المللی امداد اسلامی، مؤسسه جهانی جوانان مسلمان و سازمان الحرمین آموزش دیدند به مبلغان تندرو مبدل شدند و نقش مهمی در جذب افراد برای نبرد در سوریه ایفا کردند.

سیاسی برای کرملین در بر داشته باشد، در حالی که اگر مسکو به حمایت از مخالفان نپردازد دشمن اسلام شناخته می‌شود (Сулейманов, 2013).

اعمال تروریستی که در آستانه سال 2014 میلادی در شهر ولگاگراد¹ اتفاق افتاد، ارتباط مستقیمی با دلخوری سعودی‌ها از موضع‌گیری قاطعانه روسیه در برابر سوریه داشت. هیچ گروهی به طور رسمی، مسئولیت این حملات تروریستی را برعهده نگرفت؛ اما دوکو عمروف، رهبر جدایی‌طلبان چچنی که به عربستان سعودی وابسته است، پیشتر از طرفداران خود خواسته بود با اجرای عملیات مسلحانه و بمب‌گذاری، روند برگزاری مسابقات المپیک زمستانی سوچی را برهم بزنند. به عقیده روس‌ها، دلایل انکارناپذیری درباره دست داشتن ریاض در این اعمال تروریستی وجود داشت، زیرا اواخر ماه جولای سال 2013 بندر بن سلطان، رئیس سازمان اطلاعات سعودی با ولادیمیر پوتین ملاقات کرد تا احتمال انعقاد معامله تسلیحاتی را بررسی کند که بهای تخمینی این معامله در مطبوعات، معادل 15 میلیارد دلار اعلام شده بود. امتناع کرملین از حمایت از سوریه، شرط اساسی آن معامله بود. اگرچه این معامله نهایی نشد، سعودی‌ها به روسیه پیشنهاد کردند که به صورت مشترک، بازار جهانی نفت را کنترل کنند. پس از آنکه این پیشنهاد نیز با مخالفت پوتین مواجه شد، بندر بن سلطان دوباره وارد صحنه شد و گفت: «ما می‌توانیم ضمانت دفاع از بازی‌های المپیک شما را بدهیم. ما گروه‌های چچنی را کنترل می‌کنیم که امنیت بازی‌ها را تهدید می‌کنند» (Филин, 2014).

1. ولگاگراد در فاصله 650 کیلومتری شمال منطقه قفقاز شمالی قرار دارد. فاصله این شهر تا مسکو، پایتخت روسیه 900 کیلومتر است. انفجارهای ولگاگراد در شرایطی رخ داد که در فاصله کمتر از دو ماه مانده به المپیک زمستانی 2014 سوچی، تدابیر امنیتی در سراسر روسیه به شدت افزایش یافته بود. از این رو طراحی و اجرای این حملات، به هیچ وجه از عهده یک گروه جدایی‌طلب بومی در قفقاز شمالی بر نمی‌آمد و بدون تردید، تروریست‌ها از پشتیبانی اطلاعاتی قدرتمندتری برخوردار بودند. به همین دلیل نیز وزارت امور خارجه روسیه در پی این حملات با انتشار بیانیه‌ای اعلام کرد که حملات ولگاگراد شبیه همان حملات تروریستی است که در سوریه، عراق، لیبی، افغانستان، نیجریه و کشورهای دیگر رخ می‌دهد و طراحان و عاملان این حملات نیز یکی هستند. به این ترتیب، مسکو درباره دست داشتن کشورهای عربی در انفجارها، به صورت آشکار به پرداخت هزینه‌های اعمال تروریستی توسط ریاض اشاره کرد.

این پیشنهاد که اگر مسکو دست از حمایت سوریه بکشد، عربستان سعودی از بازی‌های سوچی در برابر تروریست‌ها دفاع خواهد کرد، بیانگر نفوذ قابل توجه سعودی‌ها بر تروریست‌ها و افراط‌گرایان مذهبی در روسیه است. این عامل، تاکنون نقشی منفی در توسعه روابط رسمی میان روسیه و عربستان سعودی ایفا کرده است.

نتیجه‌گیری

روابط روسیه و عربستان طی سال‌های گذشته، روابطی پیچیده، چند لایه و متغیر بوده است. در این روابط از یک سو عواملی وجود دارند که می‌توانند زمینه‌ساز توسعه مناسبات میان دو کشور شوند و از سوی دیگر مسائلی به چشم می‌خورد که به عنوان مانع عمل می‌کنند. در حال حاضر، این دو کشور در مسائل سیاسی اختلاف نظرهای بسیاری دارند؛ اما عملاً تجربه به عربستانی‌ها ثابت کرده که برای ایجاد یک نظام سیاسی باثبات و قابل اعتنا در منطقه و حفظ منافع خود در آن، به همکاری با مسکو و تقویت وضعیت جایگاه خود از طریق همکاری با روسیه نیاز دارند. اگر عربستان بخواهد درباره مسائل منطقه‌ای به روسیه نزدیک شود، ناگزیر است که نقش روسیه را به عنوان یک کشور بازیگر منطقه‌ای مهم در خاورمیانه به رسمیت بشناسد و با آن به تعامل بپردازد.

منافع استراتژیک روسیه و عربستان سعودی در موارد زیادی با هم در تضاد هستند. عربستان، مهم‌ترین منشأ خطر برای ثبات منطقه و منافع روسیه در منطقه تلقی می‌شود، زیرا اهداف ریاض یعنی سلطه بر جهان اسلام، صدور افراطی‌گری، نابودی سوریه، جنگ سرد با ایران و تحریک رویارویی شیعه و سنی به طور کامل با اهداف راهبردی مسکو مغایرت دارد. به همین دلیل، عواملی مانند سابقه منفی تاریخی، تقابل منافع در خاورمیانه، ممانعت امریکا، پایین بودن سطح روابط تجاری، رقابت در حوزه انرژی، ناکامی در همکاری‌های نظامی و فناوری‌های نوین

و همچنین پیوند وهابی‌گری سعودی‌ها با افراط‌گرایی مذهبی و جدایی‌طلبی قومی در قفقاز شمالی تاکنون مانع گسترش روابط روسیه و عربستان شده‌اند. در عین حال، با وجود چالش‌ها و موانع فوق در روابط مسکو و ریاض باید توجه کرد که روسیه و عربستان مانند کشورهای دیگر اگر منافع اقتصادی خود را به یکدیگر پیوند دهند و درباره مسائل راهبردی با هم به توافق دست یابند، می‌توانند در آینده به شرکای راهبردی تبدیل شوند. به ویژه تغییرات ژئوپلیتیک در منطقه خاورمیانه و احتمال بهبود روابط ایران با غرب می‌تواند عربستان و روسیه را نسبت به گسترش روابط با یکدیگر ترغیب کند.

منابع

- بهمن. شعیب، 1390، روسیه و خاورمیانه جدید، فصلنامه علمی - پژوهشی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، زمستان
- عبدالسمیع. عمرو، 2015، حالة حوار؛ روسيا والسعودية الحل الوحيد، مؤسسة الأهرام، 20 يونيو
- Ahram Online, 2015, Putin to meet Saudi prince amid Syria tensions: Aide, 17 Jun
<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/133016/World/Region/Putin-to-meet-Saudi-prince-amid-Syria-tensions-Aid.aspx>
- Lisitsyn. Pavel, 2015, Saudi FM: Saudi Arabia to Turn to Russian Expertise in Nuclear Energy, Sputnik, 20,06
<http://sputniknews.com/politics/20150620/1023613773.html#ixzz3eF5GEFkn> Sputnik
- Алексеев. Владимир, 2015, Йемен – война Саудовской Аравии против Ирана, Российское Информационное Агентство Иран.ру, 01 апреля
- Егоров. Николай, 2015, Йемен: иранская экспансия или саудовская интервенция?, Российское Информационное Агентство Иран.ру, 30 марта
- Панкратенко. Игорь, 2015, "Прорыв" в российско-саудовских отношениях: между мифом и обманом, Иран.ру, 23 июня
http://www.iran.ru/news/analytcs/97680/Proryv_v_rossiysko_saudovskih_otnosheniyah_m_ezhdu_mifom_i_obmanom
- Сулейманов. Раис, 2013, Россия и мусульмане, Новое восточное обозрение, 09,04.
<http://www.ru.journal-neo.com/node/120733>
- Сафаров. Раджаб, 2015, Время вызова: Израиль и саудиты против России, Российское Информационное Агентство Иран.ру, 24 апреля
- Филин. Георгий, 2014, удар с востока, Наша Версия, №2(427), 20 Января

